

gospodarske, obrtniške in narodne.

zhajaj o vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 24. maja 1876.

O b s e g: Ljubljanski mah (močvirje) „Banat“ dežele Kranjske. — Navod za pridelovanje lanú in prediva po Belgiškem načinu. (Dalje.) — Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih. (Dal.) — Konjem preveč otrobov pokladati je škodljivo. — Zakaj kmetijstvo čedalje bolj peša? (Konec.) — Berolinske konference. — Čemu je „kulturkampf“ dober? — Kraynska dužella želly tudi svoj dikcionarjum imeti. — Mnogovrstne novice. — Mati ga izdá. (Dal.) — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Ljubljanski mah (močvirje) „Banat“ dežele Kranjske.

Adresa posebno na sl. komisijo za uravnavo zemljiškega davka in na sl. deželni odbor. *)

Velika in lepa je planjava med belo Ljubljano, faro Ižansko, Preserško, Borovniško, Vrhniško, Bevško in Brezoviško. Krasen je razgled po njej s kakega bližnjega hriba ali dalje visoke gore; vzbujajo se v človeku vsakovrstne misli, najraje pa ga pomaknejo v preteklost, kakošen je bil mah njega dni, kaka zverijad in golazen je tu bivala, kakošno bilo je življenje prvotnih naseljencev itd. Kdo bi bil pred leti in leti mislil, tudi le domišljeval si, da bo po tej ravnini kedaj „lukamatija“ tako moško jo mahal in pušil tobak samega veselja, da je že videl Ljubljano, glavno mesto dežele, ali da jo bo kmalu zagledal!

Pa kaj se v teku časa vse ne spremeni! Poprejšnji narodi so izmrli; narodilo se je novo ljudstvo; stara kraljestva so propala, in na njihovih razvalinah nastala nova. Tako se je godilo z „mahom“.

Dokler so veliki zaraščeni gozdi krog še obvarovani bili neusmiljene sekire, in sedanje goličave sprejemale ter v sebi hranile leto in dan obilo mokrote, no! takrat! — misliti se dá, da mah je bil enak morju, ves pod vodo; Ljubljana in Vrhnika bili ste morski mesti, brodarji in čolnarji imeli so živahno življenje na vodi, prepeljevali blago in robo vsakega zmenila sèm ter tje. Prijazni hribci bili so otoki tega silnega morja! Mah je moral dolgo zeló pod vodo biti.

V kroniki neke duhovniške bukvarnice sem bral, da so iz Bistre, kartuzijanskega samostana, truplo (ostanke, svetinje) sv. Jukunda, mučenika, z veliko slovesnostjo po vodi pripeljali na Žalostno goro Preserške fare in to leta 1738.

Iz tega se pač razvidi, da mah moral je dolgo pod vodo biti, al da je ondi vsaj večkrat povodinj nastajala.

Bolj pa, ko se gozdi izsekavajo, manj mokrote v sebi hranijo in na mah pošiljajo; zatoraj so se ljudje jeli krog in krog, zadnja leta tudi po mahu naselovati tako, da nekateri imajo vse svoje posestvo le na mahu; tako: Bevčanje, iz Črne vasi in Goričevci. Sto in sto ljudi se zdaj na mahu živi, odkar so ga začeli izsuševati. Tudi pridelki so bili zadnja, bolj suha leta še dosti dobri, posebno presnina se je dobro obnašala. Za rž, ajdo, koruzo je pa vedno še slaba, kajti slana prerada pade, rž pa v cvetji megla vzame. Ljudje so si zlate gore domišljevali o mahu; al vse le še prerano. Slišalo se je že večkrat: Kranjcem ne bo treba več žita od drugih krajev, posebno iz Banata, vvaževati, „Banat“ imeli bomo domá; mah bo zakladal celo deželo. Utegnilo bi se res dokaj pridelati, ako bi mah tako vstrojen bil, kakor druga zemljišča, — al revež je po več krajih še tako pust, da trava ne raste in ako po njem greš (le v suhem času), ziblje se pod nogami, kakor da bi stal na peresih; premalo je še izsušen, trdne podlage še nima.

Mah nikakor še ni „Banat“, to je zdaj videl lahko vsak, in jutri tudi gotovo še ne bo. Dosti se govori o njem; kar so na mahu našli „stavbe na kolih“, dobil je skoro da Evropejsko ime; v deželnem zboru so se ga bili tudi blagovoljno spomnili; v privatnih pogovorih pa ga obirajo najbolj, kadar smrdljiv njegov dim v nos zbada in usta maši. Vse to malo pomaga; beseda ga ne bo izsušila, ampak le dejanje. Koliko se je že denarja plačalo (pravijo: 70.000 gold.!) za nek „Cornov“ graben? — Kje pa je? — Ljudje le kraj kažejo, kje naj bi bil!

Zemljiščina komisija je za zdaj še gotovo veliko previsoko „tarifo“ postavila za naš „Banat“. Letos so nekateri posestniki poškodovani najmanj za dve leti, pa še za več; voda je zemljo gotovo hudo izprala in izmolzla.

Sl. deželni odbor naj reč energično v prevdarek vzame in na to dela, da se izsušenje sistematično prične in pod Ljubljano viši jezovi znižajo.

Bevčanom pa svetuje pisatelj teh vrstic, naj ne požigajo preveč mahú. Vi ste nizko, in pridete še niže. Skušnja učí, da se po vašem mahu najprej voda nabira. Pomislite, da je odtok počasen, železnična črta, ki je po nekaterih krajih do 20 sežnjev (!) nasuta (pravil je to mož, ki je zraven delal), odtok preveč zadržuje.

*) V zadnjem listu „Novic“ smo v dopisu „iz Ljubljanske okolice“ vzeli iz tega članka oni del, ki je popisal letošnje nadloge tega svetá; naj danes na tem mestu objavimo resnega pravdarka vredne druge opomine. Vred.

Ako drago, naj še kdo o tem „Banatu“ kaj pové, kajti deželni zbor je novo postavo za obdelovanje mahú sklenil; da pa ta postava dober sad rodi, treba radikalnega zdravila iskati in sistematično se dela prijeti.

Poškodovani maharji pa želé, da bi kmalu v Banat prišli, ali pa „Banat“ k njim.

Lipenski.

Navod

za pridelovanje lanú in prediva po Belgiškem načinu.

Spisal Andrej Piskar.

Izdelovanje: sušenje, trenje in otrepanje, nekaj o mi-kanju; splošne opombe.

(Dalje.)

Kakor skušnja uči, zamore napraviti en delavec ali ena delavka razmerno na terilnici in Belgiškem stolu na dan, če se dela 12 ur, 8 do 10 funtov otrepanega prediva in to s trenjem in otrepanjem vred. Na prvi pogled se to z našim navadnim izdelovanjem ne vjema, kajti naše terice, napravijo na dan po 20 tudi 25 funtov prediva. Toda pogledjmo stvari bolj v obraz in videli bomo, da je rezultat v resnici ravno nasproten, kakor se vidi.

Prvi razložek je ta, da naše terice ne delajo po 12, marveč sploh po 18 ur ali pa še več na dan; potem pa mora biti lan tako suh, da skor razpada od vročine; ako bi se z Belgiškim orodjem tako suh lan izdeloval, bi se ga tudi dalo napraviti mnogo več, kakor sicer, nasproti pa se z navadno trlico samo 25 stopinj suh lan še izdelovati ne dá. Pri tem pa naše terice izdelujejo predivo le na pol, tako da skoro polovica pezdirdja ostane v predivu, med tem, ko je predivo po Belgiškem načinu izdelano brez vsakega pezdirdja. Toda poglobitni razložek je vrednost. Predivo se največ skazi z vročino in prehudim sušenjem, in pride ob ceno tako, da je v najboljšem slučaju za tretjino manj vredno, kot uno po Belgiškem izdelano.

Vzemimo, na pr., da se pridela na oralu zemlje okoli 45 centov lanú in da se dobí iz njega po skušnjah leta 1873 okoli 680 funtov prediva; računajmo ga po navadni metodi izdelanega po 20 gold. cent, vrže 136 gold. Ravno tisti lan po Belgiški šegi izdelan smemo bolj gotovo po 30 gld. cent računati, kot unega po 20 gold. Računajmo ga 680 funtov po 30 gold., vrže 204 gold., toraj 68 gold. več ko prej. Ta razložek se nam pa še bolj očitno pokaže, ako primerimo dohodke in stroške pri obdelovanju.

Kakor so sedaj pri nas razmere in nas skušnja uči, imamo na oralu zemlje z lanom obsejane in lan v predivo podelan vseh stroškov okoli 172 gold.

Dohodkov imamo pa:

Semena računimo 8 vaganov po 6 gold. 48 gold., prediva po navadni šegi izdelanega 680 funtov po 20 krajc. 136 gold., skupaj 184 gold.; po odbitih stroških z 172 gold. nam ostane dobička 12 gold.

Vzemimo pa zdaj 680 funtov prediva po Belgiški šegi izdelanega po 30 krajc. 204 gld., seme ravno tako kakor prej 48 gold., skupaj 252 gold., po odbitih stroških z 172 gold. ostane dobička 80 gold.

Tu imamo primeru dobička 12 k 80, to je, več ko šestkrat toliko, in to je vse ležeče na samem izdelovanju, kajti druga dela in drugi stroški so enaki tu ali tam.

Da pa tudi stroški izdelovanja pri Belgiškem načinu niso dosti ali pa nič različni memo našega, bomo kmalu videli.

Veči del imajo pri nas o teritvi posebno pri hrani jako napčne in nespametne potroške, veliko večje, kakor je prav in potreba. Toda to mora že skor tako biti, če ne, gospodar drugokrat ne dobi delavcev in delavk. To pa je jako škodljiva razvada, ki se nikakor ne vjema s pravimi gospodarskimi načeli. Pa človek bi že ne rekel toliko o tem, ako bi tudi delo bilo res dobro. Nočemo s tem grajati naših delavcev in delavk, kakor da bi ne storili svoje dolžnosti; oni storé, kar morejo in znajo, toda mi hočemo samo to pokazati, da se z enakimi stroški in pri enakem ali še boljšem zaslužku, pa po drugem načinu, dá veliko boljše blago napraviti, kakor zdaj.

Vsak gospodar, kdor je z lanom opraviti imel, bo pritrnil, da stane samo izdelovanje, to je, teritev za cent prediva 8 do 10 gold., ako računa vse stroške, kar jih ima pri tem. Funt prediva pride po takem stali 8 do 10 krajc. Ako bi se predivo izdelovalo po Belgiškem načinu in če napravi en delavec na dan 10 funtov prediva, ter računamo 8 do 10 krajc. od funta, zasluži na dan tak delavec 80 kr. do 1 gold. Kakor so dandanes razmere pri nas, se sme ta zaslužek za take delavce kot pri teritvi že precej dober imenovati.

Tukaj lahko vidimo, da je mogoče s tistimi stroški izdelati dobro blago, kakor slabo.

To je že vse prav, si bo mislil ta in uni; al kako bi se stvar preuredila in dosegla, in kako bi bilo treba jo prijeti, to je drugo vprašanje.

(Konec prihodnjič.)

Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih.

Po „Oesterr. Landw. Wochenblatt.“

(Dalje.)

Meseca maja.

Dné	Leta	
13.	1822.	je bila prva velika razstava živine na Dunaji, ki jo je napravila družba kmetijska.
13.	1833.	je začel v Hofwylu v Švici Emanuel pl. Fellenberg prvo trimesečno šolo za poduk ljudskih učiteljev v kmetijstvu.
14.	1752.	se je rodil Albreht Thaer, sin Hanoveranskega dvornega zdravnika v Zellu (umrl 28. oktobra 1828); on je bil začetnik umnega poljedelstva.
14.	1796.	je Angleški zdravnik Jenner prvi cepil koze od krave na otroka. Že 5 let poprej pa je učitelj Plett v Stackendorfu pri Kielu v Holsteinu to najdbo naredil in naznanil.
14.	1860.	je umrl J. H. T. Schütze, grajščak v Schweti na Saksonskem (rojen 24. svečana 1778); on je bil prvi, ki je po Angleškem izgledu vpeljal izgledne kmetije na Nemškem.
15.	1855.	se je odprla prva svetovna razstava v Parizu, katera je bila druga med svetovnimi razstavami.
18.	1843.	je prišla prva ladija iz Chinha-otokov na Peruvanskem z guanom (tičjekom) v Hamburg.
19.	1872.	so našli prvo trtno uš (Phylloxera vastatrix) v poskuševališnem vrtu Klosterneuburške sadije- in vinorejske šole.

(Dalje prihodnjič.)